

Antero Leitzinger

Tutkija, VT
Maahanmuuttovirasto
antero.leitzinger@migri.fi

Kaksoiskansalaisuus – ikiaikainen suomalainen perinne

Kaksoiskansalaisuus nousi kansalliseksi puheenaiheeksi tammi-helmikuun vaihteessa 2017. Nykyisenä "vaihtoehtoisten totuuksien" aikana on sanottava suoraan: YLE, HS ja monet arvostetutkin poliitikot eivät ymmärtäneet mitä kaksoiskansalaisuus tarkoittaa. Mahtoi-ko kukaan haastatella Maahanmuuttoviraston, Siirtolaisuusinstituutin tai Suomi-Seuran asiantuntijoita, lukea edes Kansalaisuuslakia tai Tapio Kuosman kirjaa siitä? Media kiirehti julkaistamaan gallupin kansalaisten mielikuvista ja hyppäsi sitten seuraaviin sensaatioihin. Suurelle yleisölle jäi hämärä mielikuva joko venäläisten maahanmuuton vaarallisuudesta tai ylipäättään maahanmuuttajien ongelmasta, vaikka kyse on yhtä lailla syntyperäisten suomalaisten kansalaisoikeuksista ja -velvollisuuksista.

Todellisuudessa Suomessa ei 16.5.2003 säädetty erityistä kaksoiskansalaisuuslakia tai edes -pykälää. Koko käsite (korrektimmin "monikansalaisuus") taitaa puuttua lainsäädännöstä. Siihen viittaa lähinnä Kansalaisuuslain 38 §, jonka mukaan "Väestötietojärjestelmästä poimitaan säännöllisesti 22 vuotta täyttäneet Suomen ja jonkin vieraan valtion kansalaiseksi merkityt henkilöt" – tällaiset merkinnät ja tilastot ovat kuitenkin puutteelliset, sillä Suomen viranomaisilla ei voi olla tarkkaa tietoa siitä, ketkä kaikki ovat tai eivät ole jonkin toisen valtion kansalaisia.

Kaksoiskansalaisuutta ei keksitty vuonna 2003 eikä se ollut aiemminkaan kielletty lapsilta. Muutenhan anglosaksisissa maissa syntyneet suomalaisten lapset olisivat menettäneet oikeutensa palata Suomeen vanhempiensa mukana. Useamman valtion kansalaisia on Suomessa ollut aina. Talvisotaan riensi useita syntyperäisiä Yhdysvaltain tai Kanadan kansalaisia, jotka halusivat suorittaa asevelvolli-

suutensa myös Suomen kansalaisina: Hugo Abram Ruoranen ja Onni Armas Eriksson kaatuiivat helmikuussa 1940, Eino Olavi Heinenon haavoihinsa kesäkuussa 1940. Ainakin kahdeksan muuta amerikansuomalaista kaatui talvisodassa ja neljä jatkosodassa, kertoo Kari Kallonen kirjassaan "Tähtilippu talvisodassa – Amerikan Suomalaisen Legioonan tuntematon tarina" (2016).

Vuoteen 1968 saakka suomalaisten miesten ulkomaalaiset vaimot saivat automaattisesti Suomen kansalaisuuden siitä riippumatta, menettivätkö aiemman kansalaisuutensa. Esimerkkinä mainittakoon Hella Wuolijoki, jolta tosin puuttui ministeriltä vaadittu syntyperäinen Suomen kansalaisuus. Kukaan ei ole tutkinut eikä edes yrittänyt arvioida, kuinka moni ulkomaalainen nainen mahdollisesti lapsineen tuli tätä kautta kaksoiskansalaiseksi. Kun tätä kanavaa tukittiin, ulkomaalaisten miesten suomalaiset vaimot saattoivat vuorostaan saada avioliittonsa kautta toisen kansalaisuuden menettämättä Suomen kansalaisuuttaan. Tämän vuoksi saksalaisten kanssa avioituneet suomalaisnaiset joutuivat kaksoiskansalaisina internointileireille vaikka olisivatkin ehtineet erota aviomiehistään eivätkä milloinkaan käyneet Saksassa – silloin ongelmana ei kuitenkaan ollut Suomen laintulkinta, vaan Liittoutuneiden valvontakomission kohtuuttomuus.

Autonomian aikana moni suomalainen oli kahden maan kansalainen: kansallislaulurme säveltäjä Fredrik Pacius eläköityi vuodeksi 1877–1878 synnyinkaupunkiinsa Hampuriin kunnes totesi sittenkin viihtyvänsä paremmin Helsingissä. Sveitsin kansalaisena syntynyt Lennart Oesch oli jääkäri ja Yleisesikunnan tiedusteluosaston päällikkö ennen kuin kukaan edes kyseli hänen kaksoiskansalaisuuttaan.

Vuosina 1920–2003 Suomen kansalaisuuslaeissa yritettiin estää kaksoiskansalaisuus vain niiltä ihmisiltä – sekä suomalaisilta että ulkomaalaisilta – jotka omasta hakemuksestaan saivat toisen maan kansalaisuuden, mutta tähän oli alusta asti poikkeuksia. Etenkin Neuvostoliitto jakoi omia passejaan suomalaisille näiden mieltä kysymättä. Monen mielestä oli suomalaisten kommunistien oma vika, että menivät ”työläisten paratiisiin” eivätkä päässeet enää sieltä pois, mutta Etsivä keskuspoliisi ja ulkomaanedustustot olivat yllättävän ymmärtäviäisiä kaikkia muita paitsi SKP:n johtajia kohtaan, jos näiden vain onnistui palata Suomeen, vaikka Neuvostoliitto väitti heitä jo omiksi kansalaisikseen.

Vielä 2000-luvulla Suomeen palasi suomalaissyntyinen nainen, joka oli äitinsä kanssa käynyt 1940-luvun lopulla Moskovan-suurlähetystöstä hakemassa Suomen passin, mutta sen jälkeen vangittu – äiti oli sitten tuomittu neuvostokansalaisena maapetoksesta ja tytär lähetetty orpokotiin. Tällaisiin tapauksiin vuoden 2003 lainmuutos toi inhimillistä joustavuutta, koska enää ei tarvinnut piitata siitä, kuinka vapaasti joku oli tosiaan hakenut toisen maan kansalaisuutta. Vastaavasti tiedettiin, ettei kaikilta ulkomaalaisilta voinut kohtuudella vaatia todistusta edellisen kotimaansa kansalaisuudesta vapautumisesta. Inkeriläisille alettiin myöntää Suomen kansalaisuus vaiivikkaa 1950-luvun puolivälistä. Neuvostoliiton, Puolan ja Itä-Saksan kanssa solmittiin konsulisopimuksia, joihin vedoten näiden maiden kansalaisille myönnettiin 1970-luvulla Suomen kansalaisuus yleensä ehdollisesti. Vähitellen kasvatettiin luetteloa maista, joiden kansalaisilta voitiin vaatia todistusta aiemman kansalaisuutensa menettämisestä, mutta sitä jouduttiin kaiken aikaa tarkistamaan ja siihen tekemään poikkeuksia muun muassa pakolaisille. Parhaimmillaankaan ei mahdettu mitään sille, jos joku heti Suomen kansalaisuuden saatuaan menikin hakemaan takaisin alkuperäisen kotimaansa kansalaisuuden. Käytäntö oli sekava ja Neuvostoliiton hajottua entistä epäselvempi. Yhtäkkiä moni maahanmuuttajien jälkeläinen sai takaisin Baltian maiden kansalaisuuden.

Vuonna 2003 ei siis itse asiassa ”sallittu” kaksoiskansalaisuutta kun ei sitä koskaan aiemminkaan ollut kokonaan kielletty. Edellisessä vuoden 1968 kansalaisuuslaissa oli säädetty suomalaisen äidin oikeudesta välittää Suomen kansalaisuus lapselleen ”jollei lapsi syntyessään saa vieraan maan kansalaisuutta” (1 §); että ulkomaalaiselle ”voidaan kansalaisuuden saamisen ehdoksi panna, että hän vapautuu vieraan valtion kansalaisuudesta” (4 §) ja että Suomen kansalaisuuden menetti saamalla ”vieraan valtion kansalaisuuden joko hakemuksesta tai annettuaan siihen nimenomaisen suostumuksensa”

(8 §). Kaksoiskansalaisuus oli siis pääsääntö, johon ”voidaan” asettaa ehtoja ja ”jollei”...Tällaiset lainkohdat olivat kuitenkin osoittautuneet käytännössä tehottomiksi ja tarpeettomiksi, joten niiden poistaminen uudesta laista oli järkevää. Perusteluina saatettiin esittää paluumuuttajien houkuttelua tai kansainvälisen mallin (muun muassa sukupuolten yhdenvertaisuuden) seuraamista, mutta ennen kaikkea kyse oli mukautumisesta tosiasioihin ja turhan salailun lopettamisesta, jos suomalainen perhe halusi helpommin oleskella ulkomailla.

Puolustusvoimien ja ulkoasiainhallinnon virkoja hakeneet ovat jo useiden vuosien ajan arvuutelleet, olisiko kaksoiskansalaisuus ollut esteenä kun nimitystä ei olekaan saatu. Jo sota-aikana heimosotureille oli ”luvattu” Suomen kansalaisuus, vaikka sellaiseen lupailuun ei kenelläkään ollut laillista valtuutusta. Puolustusvoimissa on aina ollut tarvetta kantahenkilökunnan kouluttamiseen kansalaisoikeuksista ja -velvollisuuksista. Kaksoiskansalaisilla ei ole erivapauksia sotilasvalasta ja yleisistä virkaehdoista, joten ei heitä myöskään saa eikä tarvitse syrjiä. Jos todella epäillään kansalaisten unohtaneen, ettei maanpetokselle saa alibia vaikka vetoaisikin ulkomaan lakeihin, voitaisiin palauttaa käytäntöön vuoden 1941 laissa lopetettu uskollisuudenvala tai kesällä 1998 lopetettu presidentin allekirjoitus kansalaistamispäätöksissä. Nykyisinhän ilmoitusta Suomen kansalaisuuden saamisesta ei välttämättä saa edes postitse, vaan ainoastaan bitteinä sähköiseen tietokantaan. Vastauksena kansalaisuuden arkipäiväistymiselle kuntia on jo pitkään kannustettu järjestämään uusille Suomen kansalaisille juhlallisia vastaanottoja.

Kaksoset eivät ole sisarpuolia, kaksikieliset eivät ole puolikielisiä, eikä kaksoiskansalaisuus tarkoita vajavaiseksi jaettua isänmaarakkautta. On täysin mahdollista rakastaa useampia lapsia, tehdä kahta työtä ja kunnioittaa erilaisia perinteitä, viettää joulua ja ramadania, kuunnella rockia ja oopperaa, lukea useampia kirjoja ja olla uskollinen monelle asialle tai ystävälle. Totalitaristinen usko yhteen ainoaan totuuteen ja sokeaan vihaan johtajan käskystä olisi epäsuomalaista, epäinhimillistä, luonnotonta ja jumalatonta. Suomen oma historia osoittaa, ettei tässäkään asiassa ole tapahtunut mitään uhkaavaa muutosta. Jos kaksoiskansalaisuus aiheuttikin hämmennystä ”vaaran vuosina”, se ei johtunut suomalaisista – ja Suomi teki 1950-luvulla kaikkensa saadakseen laittomasti Neuvostoliittoon luovutetut ”Leinon vangit” takaisin, olivatpa Suomen kansalaisia tai eivät. Vieraan valtion lait, twiitit tai fatwat eivät saisi ketään hämmäntää. Suomessa vallitsee Suomen laki, joka on sama kaikille syntyperään, äidinkielen tai uskontokuntaan katsomatta.